

UPADŁOŚĆ I RESTRUKTURYZACJA KREDYTOBIORCY LUB BANKU PRZY UMOWACH O KREDYT FRANKOWY

redakcja naukowa
Anna Hrycaj, Tomasz Szancilo

BIBLIOTEKA SĄDOWA

redakcja naukowa

Anna Hrycaj

Tomasz Szanciło

autorzy

Rafał Adamus

Paulina Asłanowicz

Piotr Bednarczyk

Przemysław Buczkowski

Paweł Chmielnicki

Dariusz Chrapoński

Patryk Filipiak

Anna Hrycaj

Mariusz Korpalski

Michał Maj

Michał Paczek

Tomasz Pisarski

Dawid Rogoziński

Bartosz Sierakowski

Tomasz Szanciło

Tomasz Szczurowski

Łukasz Węgrzynowski

Piotr Zimmerman

UPADŁOŚĆ I RESTRUKTURYZACJA KREDYTOBIORCY LUB BANKU PRZY UMOWACH O KREDYT FRANKOWY

**redakcja naukowa
Anna Hrycaj, Tomasz Szanciło**

BIBLIOTEKA SĄDOWA

Stan prawny na 1 marca 2024 r.

Recenzenci

Dr hab. Izabella Gil, prof. Uniwersytetu Wrocławskiego

Dr hab. Przemysław Wołowski, Akademia Leona Koźmińskiego w Warszawie

Wydawca

Anna Kubuj-Kacperek

Redaktor prowadzący

Paulina Staniszevska-Chudzik

Opracowanie redakcyjne

JustLuk

Projekt okładek serii

Wojtek Janikowski, Przemek Dębowski

prawolubni[♥]

Ta książka jest wspólnym dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, byś przestrzegał przysługujących im praw. Książkę możesz udostępnić osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. A jeśli musisz skopiować część, rób to jedynie na użytek osobisty.

Szanujemy prawo i własność

Więcej na www.legalnakultura.pl

Polska Izba Książki

© Copyright by Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2024

ISBN 978-83-8358-458-4

Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o.

Dział Praw Autorskich

01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33

tel. +48 728 313 462

e-mail: PL-ksiazki@wolterskluwer.com

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

SPIIS TREŚCI

Akty prawne.....	9
------------------	---

Wprowadzenie.....	13
-------------------	----

Część pierwsza

MATERIALNOPRAWNE I PROCESOWE SKUTKI ZAWARCIA KLAUZUL ABUZYWNYCH W UMOWIE KREDYTU FRANKOWEGO

Mariusz Korpalski

Pojęcie konsumenta jako strony umowy kredytowej	23
---	----

Piotr Bednarczyk

Wielopodmiotowość umowy kredytu frankowego a jej skuteczność w kontekście zachowań poszczególnych kredytobiorców – studium przypadku	51
--	----

Tomasz Szanciło

Ustalenie nieważności umowy o kredyt frankowy a niedozwolony mechanizm klauzul przeliczeniowych i ryzyko kursowe	65
--	----

Paweł Chmielnicki, Przemysław Buczkowski

Rozliczenie kredytu frankowego w ujęciu koncepcji kompletu normatywnego	85
--	----

Łukasz Węgrzynowski

Roszczenia kredytobiorcy o wynagrodzenie za korzystanie przez bank z kapitału wpłaconego na podstawie nieważnej umowy kredytu	117
--	------------

Rafał Adamus

Przedawnienie roszczeń majątkowych a kredyt konsumencki denominowany lub indeksowany w walucie obcej w kontekście upadłości lub restrukturyzacji strony stosunku kredytowego	133
---	------------

Część druga

WPŁYW OTWARCIA RESTRUKTURYZACJI I OGŁOSZENIA UPADŁOŚCI NA UMOWĘ KREDYTU FRANKOWEGO

Dawid Rogoziński

Model przymusowej restrukturyzacji banku w polskim porządku prawnym w kontekście reżimu ochrony praw konsumenta	155
--	------------

Piotr Bednarczyk

Wpływ otwarcia przymusowej restrukturyzacji banku na dopuszczalność zabezpieczenia roszczenia o ustalenie nieważności	169
--	------------

Paulina Asłanowicz

Zawieszenie postępowania na podstawie art. 176 § 2 k.p.c.	181
---	------------

Michał Maj

Wzajemne roszczenia banku i kredytobiorcy-konsumenta.....	203
--	------------

Bartosz Sierakowski, Piotr Zimmerman, Michał Paczek

Roszczenia upadłego kredytobiorcy wobec banku kredytodawcy.....	269
--	------------

Patryk Filipiak

Zgłoszenie wierzytelności z tytułu umowy o kredyt frankowy przez bank w postępowaniu upadłościowym kredytobiorcy-konsumenta	295
--	------------

Tomasz Szczurowski

Odstąpienie syndyka od umowy kredytu frankowego w razie upadłości kredytobiorcy	317
--	------------

Tomasz Pisarski

Przegląd orzecznictwa sądów powszechnych w sprawach upadłościowych, w których dochodzone są wierzytelności wynikające z umowy o kredyt frankowy	337
--	------------

Dariusz Chrapoński

Upadłość banku a postępowania cywilne dotyczące umów kredytowych denominowanych i indeksowanych do waluty zagranicznej	413
---	------------

Anna Hrycaj

Wpływ ogłoszenia upadłości kredytobiorcy na postępowanie procesowe dotyczące kredytu wszczęte przed ogłoszeniem upadłości na skutek powództwa kredytobiorcy	445
--	------------

Bibliografia	467
---------------------------	------------

AKTY PRAWNE

- dyrektywa 93/13 – dyrektywa Rady 93/13/EWG z 5.04.1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich (Dz.Urz. WE L 95, s. 29, ze zm.)
- dyrektywa 2014/59 – dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/59/UE z 15.05.2014 r. ustanawiająca ramy na potrzeby prowadzenia działań naprawczych oraz restrukturyzacji i uporządkowanej likwidacji w odniesieniu do instytucji kredytowych i firm inwestycyjnych oraz zmieniająca dyrektywę Rady 82/891/EWG i dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2001/24/WE, 2002/47/WE, 2004/25/WE, 2005/56/WE, 2007/36/WE, 2011/35/UE, 2012/30/UE i 2013/36/EU oraz rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1093/2010 i (UE) nr 648/2012 (Dz.Urz. UE L 173, s. 190, ze zm.)
- k.c. – ustawa z 23.04.1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. z 2023 r. poz. 1610 ze zm.)
- k.p.c. – ustawa z 17.11.1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 2023 r. poz. 1550 ze zm.)
- KPP UE – Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej (Dz.Urz. UE C 202 z 2016 r., s. 389)
- k.r.o. – ustawa z 25.02.1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. z 2023 r. poz. 2809 ze zm.)
- k.z. – rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 27.10.1933 r. – Kodeks zobowiązań (Dz.U. Nr 82, poz. 598 ze zm.)
- pr. bank. – ustawa z 29.08.1997 r. – Prawo bankowe (Dz.U. z 2023 r. poz. 2488 ze zm.)
- pr. restr. – ustawa z 15.05.2015 r. – Prawo restrukturyzacyjne (Dz.U. z 2022 r. poz. 2309 ze zm.)

pr. up.	– ustawa z 28.02.2003 r. – Prawo upadłościowe (Dz.U. z 2022 r. poz. 1520 ze zm.)
p.u.n.	– ustawa z 28.02.2003 r. – Prawo upadłościowe i naprawcze (Dz.U. z 2015 r. poz. 233 ze zm.)
TFUE	– Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (Dz.Urz. UE C 202 z 2016 r., s. 47)
u.k.w.h.	– ustawa z 6.07.1982 r. o księgach wieczystych i hipotece (Dz.U. z 2023 r. poz. 1984 ze zm.)
ustawa o BFG	– ustawa z 10.06.2016 r. Bankowym Funduszu Gwarancyjnym, systemie gwarantowania depozytów oraz przymusowej restrukturyzacji (Dz.U. z 2022 r. poz. 2253 ze zm.)

Czasopisma i publikatory

DGP	– Dziennik Gazeta Prawna
ERCL	– European Review of Contract Law
ERPL	– European Review of Private Law
FP	– Forum Prawnicze
GSP	– Gdańskie Studia Prawnicze
IKAR	– Internetowy Kwartalnik Antymonopolowy i Regulacyjny
MPB	– Monitor Prawa Bankowego
MPH	– Monitor Prawa Handlowego
M. Praw.	– Monitor Prawniczy
ONSA	– Orzecznictwo Naczelnego Sądu Administracyjnego
OSA	– Orzecznictwo Sądów Apelacyjnych
OSAŁ	– Orzecznictwo Sądu Apelacyjnego w Łodzi
OSN	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego
OSNAPiUS	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Administracyjna, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych
OSNC	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna
OSNCK	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna i Izba Karna
OSNCP	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych
OSNC-ZD	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna. Zbiór Dodatkowy
OSNP	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Spraw Publicznych

OSNPG	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Wydawnictwo Prokuratury Generalnej
PiP	– Państwo i Prawo
PPE	– Przegląd Prawa Egzekucyjnego
PPP	– Przegląd Prawa Publicznego
Pr. Bank.	– Prawo Bankowe
Pr. Gosp.	– Prawo Gospodarcze
PS	– Przegląd Sądowy
PUG	– Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego
RPEiS	– Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny
SIL	– Studia Iuridica Lublinensia
SPP	– Studia Prawa Publicznego
TPP	– Transformacje Prawa Prywatnego
ZIP	– Zeitschrift für Wirtschaftsrecht

Inne

BFG	– Bankowy Fundusz Gwarancyjny
CHF	– frank szwajcarski
PLN	– polski złoty
p.p.	– punkt procentowy
SA	– sąd apelacyjny
SN	– Sąd Najwyższy
TS	– Trybunał Sprawiedliwości

WPROWADZENIE

Szczyt popularności kredytów frankowych skończył się już 15 lat temu. Banki udzieliły w sumie około 750 000 takich kredytów, a obecnie na bieżąco spłacanych jest około 300 000. Mowa tu o miliardach złotych zadłużenia i tysiącach toczących się spraw sądowych. Pomimo zapowiedzi rozwiązania problemu kredytów frankowych w drodze działań legislacyjnych ostatecznie rozstrzygnięcie pozostawiono sądom. W związku z licznie pojawiającymi się wątpliwościami interpretacyjnymi w odniesieniu do sposobu wdrożenia prawa UE do polskiego porządku prawnego kluczową rolę odegrało w tym wypadku orzecznictwo TS.

Obecnie można już mówić o zarysowaniu się jednolitej linii orzeczniczej – w pierwszej połowie 2023 r. zapadło ponad 8000 wyroków, niemal wszystkie korzystne dla kredytobiorców. A przecież większość z nich przypadała na okres przed kolejnymi orzeczeniami TS: z 8.06.2023 r., C-570/21, I.S., K.S. v. YYY S.A., EU:C:2023:456, z 15.06.2023 r., C-520/21, Arkadiusz Szcześniak v. Bank M. S.A., EU:C:2023:478 i C-287/22, YQ i RJ v. Getin Noble Bank, EU:C:2023:491, z 21.09.2023 r., C-139/22, AM i PM v. mBank S.A., EU:C:2023:692, i z 12.10.2023 r., C-326/22, Z. sp. z o.o. v. A. S.A., EU:C:2023:775.

Orzecznictwo to, a do tego należy przecież dodać aktywność Sądu Najwyższego i innych sądów, w szeregu przypadków zmienia dotychczasową wykładnię zarówno przepisów prawa materialnego, jak i rozumienie instytucji procesowych. Na i tak już skomplikowany obraz frankowej bitwy nakładają się jednak dalsze mechanizmy prawne. Upadłość konsumencka kredytobiorcy nie wydaje się szczególnie trudna, z uwagi na oddłużeniowy charakter tej procedury, chociaż jak ukazują to w swoich

opracowaniach autorzy tekstów zawartych w niniejszej monografii, także w tym zakresie mogą pojawiać się wątpliwości interpretacyjne, zwłaszcza w związku z wprowadzeniem tzw. uproszczonej upadłości konsumenckiej. Natomiast wywołująca wiele wątpliwości i raczej nieudana przymusowa restrukturyzacja i w jej następstwie ogłoszona upadłość Getin Noble Banku na nowo rozgrzewa umysły wszystkich zajmujących się tą tematyką.

Niniejsza publikacja stanowi prezentację osiągnięć konferencji *Umowa „o kredyt frankowy” a restrukturyzacja i upadłość kredytodawcy i kredytobiorcy*, zorganizowanej przez Uczelnię Łazarskiego oraz Wydział Prawa i Administracji UAM w Poznaniu, która odbyła się 15–16.06.2023 r., a więc w momencie ogłoszenia jednego z kluczowych wyroków TS (sprawa C-520/21). Do końca 2023 r. TS wydał jeszcze inne istotne orzeczenia, w których konsekwentnie opowiada się za szerokim ujęciem ochrony konsumenta w umowach kredytu frankowego (wyrok z 14.12.2023 r., C-28/22, TL i WE v. Getin Noble Bank S.A., EU:C:2023:992, oraz z 11.12.2023 r., C-756/22, Bank Millennium S.A. v. ES i AS, EU:C:2023:978).

Monografia składa się z dwóch komplementarnych części. Pierwsza zatytułowana została *Materialnoprawne i procesowe skutki zawarcia klauzul abuzywnych w umowie kredytu frankowego*, natomiast druga *Wpływ otwarcia restrukturyzacji i ogłoszenia upadłości na umowę kredytu frankowego*. Zgromadzone w obu częściach teksty dotyczą nie tylko problematyki upadłości i restrukturyzacji, ale odnoszą się także do najistotniejszych zagadnień wiążących się z tematem kredytów denominowanych lub indeksowanych w walucie obcej. W ten sposób publikacja zyskuje szerszy charakter (wykraczając poza przypadek Getin Noble Banku), a jednocześnie czynione analizy stanowią gruntowną podbudowę dla rozstrzygania o szczególnych problemach rodzących się wskutek niewyłączalności stron umowy kredytowej.

W części pierwszej monografii Piotr Bednarczyk podejmuje temat wielopodmiotowości kredytu frankowego i bada skuteczność zachowań poszczególnych osób, które wspólnie występują jako kredytobiorca. Dokonywana analiza ma charakter przekrojowy, odnosi się bowiem

zarówno do skutków materialnoprawnych, jak i procesowych – w tym na gruncie postępowania upadłościowego. Autor pracuje przy tym na konkretnych, złożonych stanach faktycznych, nadając opracowaniu głęboki wymiar praktyczny.

Mariusz Korpalski zajmuje się zagadnieniami podstawowymi, a mianowicie pojęciami przedsiębiorcy i konsumenta jako stron umowy kredytowej. Temat ten ma niebagatelne znaczenie z uwagi przede wszystkim na to, że orzeczenia TS dotyczą właśnie ochrony konsumentów. Zasadniczym celem opracowania jest więc zbadanie, w jaki sposób cel kredytowania wskazuje na status konsumenta. Na marginesie można uzupełnić, że w wyroku C-139/22 TS uznał, że bez znaczenia dla ochrony konsumentkiej pozostają takie kwestie jak wiedza i doświadczenie kredytobiorcy, a nawet fakt jego zatrudnienia w instytucji finansowej.

Michał Maj podejmuje natomiast temat kluczowy, a mianowicie wzajemne roszczenia banku i kredytobiorcy-konsumenta. Tekst skupia się na dominującym w praktyce rozstrzygnięciu, czyli na nieważności umowy kredytowej. Warto bowiem nadmienić, że spotykane były różne inne rozwiązania, choć wydaje się, że skutek orzeczeń TS ukształtuje się jednolita linia orzecznicza.

Natomiast Tomasz Szanciło w rozdziale pt. *Ustalenie nieważności umowy o kredyt frankowy a niedozwolony mechanizm klauzul przeliczeniowych i ryzyko kursowe* zwraca uwagę na zbyt małą wagę, jaką sądy krajowe przykładają do kwestii ryzyka kursowego, a to ono, w opinii autora, stanowi najistotniejszy aspekt związany z funkcjonowaniem kredytów powiązanych z walutą obcą. Dalej autor zauważa, że przerzucenie tego ryzyka praktycznie w całości na kredytobiorców, szczególnie mając na względzie kurs franka szwajcarskiego w okresie, w którym te kredyty były udzielane, powodowało istotną niesymetryczność umów kredytu powiązanych z walutą obcą. O ile klauzule indeksacyjne można było stosunkowo łatwo zastąpić innymi, niebudzącymi większych wątpliwości, o tyle wprowadzenie klauzul ryzyka kursowego w zasadzie przesądziło o nieważności umów kredytu powiązanych z walutą obcą.

Paweł Chmielnicki i Przemysław Buczkowski w opracowaniu pt. *Rozliczenie kredytu frankowego w ujęciu koncepcji kompletu normatywnego* przedstawiają postulaty dotyczące metodologii badań nad funkcjami prawa przy uwzględnieniu znaczenia nieformalnych reguł gospodarowania i nieformalnych reguł społecznych, a także prezentują zastosowanie postulowanej metodologii w praktyce na przykładzie rozliczenia umowy o kredyt frankowy.

Łukasz Węgrzynowski w opracowaniu pt. *Roszczenia kredytobiorcy o wynagrodzenie za korzystanie przez bank z kapitału wpłaconego na podstawie nieważnej umowy kredytu* rozważa znaczenie wyroku TS z 15.06.2023 r., C-520/21, w zakresie dopuszczalności dochodzenia przez pokrzywdzonego kredytobiorcę wynagrodzenia za korzystanie z kapitału wpłaconego na podstawie umowy kredytu zawierającej niedozwolone postanowienia umowne i z tego względu nieważnej oraz trudności, jakie mogą się pojawić na etapie zastosowania stanowiska TS przez sądy polskie.

Z uwagi na przymusową restrukturyzację i następnie upadłość Getin Noble Banku gros tekstów dotyka obszaru, który aktualnie wydaje się najbardziej problematyczny – styku procedury cywilnej i postępowania insolwencyjnego, a zwłaszcza upadłościowego.

Rafał Adamus bada, kiedy przedawniają się roszczenia majątkowe związane z kredytem konsumenckim denominowanym lub indeksowanym w walucie obcej w kontekście upadłości lub restrukturyzacji strony umowy kredytowej. Jakkolwiek problematyka zdaje się pozostawać w cieniu zasadniczego sporu o (nie)ważność umowy kredytowej i wzajemne roszczeń stron, pozostaje tematem niezwykle istotnym. Autor zastanawia się, czy postawa SN i TS w tej kwestii jest najwłaściwszym rozwiązaniem tego zagadnienia.

Paulina Asłanowicz podejmuje temat zawieszenia i podjęcia postępowania na podstawie art. 176 § 2 k.p.c. w związku z wszczęciem przymusowej restrukturyzacji banku. Bada zgodność polskiego prawa ze wspólnotowym w oczekiwaniu na rozstrzygnięcia TS.

W części „upadłościowej” niniejszej publikacji powraca Piotr Bednarczyk z oceną wpływu otwarcia przymusowej restrukturyzacji banku i jego upadłości na dopuszczalność zabezpieczenia roszczenia o ustalenie nieważności umowy kredytowej. Autor wyraźnie więc nawiązuje do wyroku TS z 15.06.2023 r., C-287/22, i bada, czy możliwość zabezpieczenia jest dopuszczalna także w postępowaniu upadłościowym.

Dawid Rogoziński, opisując model przymusowej restrukturyzacji banku w polskim porządku prawnym w kontekście reżimu ochrony praw konsumenta, zauważa, iż pomimo że (co oczywiste) opiera się on na rozwiązaniach unijnych, może być stosowany w sposób ograniczający bądź unicestwiający instrumenty ochrony praw konsumentów, szczególnie gdy mowa o szczególnym reżimie ochrony przed niedozwolonymi postanowieniami umownymi. Z tego powodu autor uważa, że analiza TS powinno zostać poddane w szczególności zagadnienie, czy rozwiązania krajowe zmierzające do realizacji celów dyrektywy 2014/59 mogą prowadzić do znacznego ograniczenia możliwości dochodzenia przez konsumentów roszczeń z tytułu stosowania przez przedsiębiorcę (podmiot w restrukturyzacji) nieuczciwych warunków umownych opartych na instrumentach ochrony przewidzianych dyrektywą 93/13, zwłaszcza w świetle zasady spójności polityk i działań Unii, o której mowa w art. 7 TFUE.

Tomasz Pisarski w *Przeglądzie orzecznictwa sądów powszechnych w sprawach upadłościowych, w których dochodzone są wierzytelności wynikające z umowy o kredyt frankowy* wskazuje na wyzwania, przed którymi stają organy postępowań upadłościowych (sąd upadłościowy, sędzia-komisarz lub syndyk), a także ich uczestnicy (upadły, wierzyciele), różne w zależności od reżimu prawnego, według którego toczy się dane postępowanie.

W opracowaniu pt. *Upadłość banku a postępowania cywilne dotyczące umów kredytowych denominowanych i indeksowanych do waluty zagranicznej* Dariusz Chrapoński analizuje wpływ ogłoszenia upadłości banku na umowy zarówno w przypadku, gdy bank jest powodem, jak i w sytuacji, gdy występuje po stronie pozwanej. W zależności od jego pozycji procesowej ogłoszenie upadłości wywołuje odmienne skutki

procesowe w odniesieniu do możliwości podjęcia zawieszonego postępowania oraz obrony procesowej kredytobiorcy.

Patryk Filipiak analizuje zgłoszenie wierzytelności banku (z tytułu umowy kredytowej) w postępowaniu upadłościowym kredytobiorcy-konsumenta. Sytuacja upadłości konsumenckiej kredytobiorcy nie jest rzadka, a w postępowaniu tym bank może dochodzić roszczenia o zwrot wypłaconej kwoty kapitału kredytu. Jednocześnie bank może w dalszym ciągu stać na stanowisku, że umowa kredytu jest ważna, co czyni proces zgłaszania wierzytelności newralgicznym z punktu widzenia jego interesów.

Anna Hrycaj podejmuje się ustalenia wpływu ogłoszenia upadłości kredytobiorcy na postępowanie procesowe dotyczące kredytu wszczęte przed ogłoszeniem upadłości na skutek powództwa kredytobiorcy. Dotyczy to w szczególności ważności umowy kredytu obejmującej niedozwoloną klauzulę dotyczącą sposobu denominacji.

Tomasz Szczurowski zastanawia się nad dopuszczalnością odstąpienia syndyka od umowy kredytu frankowego w momencie upadłości kredytobiorcy. Dogłębnemu zbadaniu podlega art. 98 pr. up. w celu oceny możliwości jego zastosowania w przypadku, w którym umowa zawiera niedozwolone klauzule umowne.

Trójka autorów – Piotr Zimmerman, Bartosz Sierakowski i Michał Paczek – rozkłada na czynniki pierwsze roszczenia upadłego kredytobiorcy wobec banku. Nie ulega wątpliwości, że taka sytuacja dotycząca kredytobiorcy diametralnie zmienia drogę dochodzenia roszczeń względem banku, które wynikają z nieważności umowy kredytowej. W swej analizie autorzy zwracają uwagę zwłaszcza na mechanizm potrącenia, który w wielu sytuacjach wydaje się szczególnie istotnym instrumentem prawnym.

Mając świadomość problemów i wątpliwości, znaczenia społecznego i gospodarczego – a także wagi dla zwykłej polskiej rodziny borykającej się z kredytem frankowym – wiemy, że nie sposób znaleźć rozwiązania satysfakcjonującego wszystkie strony. Niemniej jedynie wspólnym wy-

siłkiem kredytobiorców i banków, prawników i sędziów, a teraz także doradców restrukturyzacyjnych uda się doprowadzić epopeję frankową do końca. Być może nawet szczęśliwego (choć zapewne nie dla wszystkich). Wyrażamy nadzieję, że zawarte w niniejszej publikacji teksty autorów – wybitnych specjalistów w zakresie umów kredytów frankowych, a także nauki i praktyki prawa upadłościowego – pozwolą na ujednolicenie przyjmowanych w praktyce rozstrzygnięć w kierunku jednoznacznie wynikającym z orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej.

Aleksander Jerzy Witosz [ORCID: 0000-0001-5507-2616] – profesor doktor habilitowany, Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach.

Joanna Krucalak-Jankowska [ORCID: 0000-0002-1537-5521] – doktor habilitowana, prof. UG, Uniwersytet Gdański.

Część pierwsza

**MATERIALNOPRAWNE I PROCESOWE
SKUTKI ZAWARCIA KLAUZUL
ABUZYWNYCH W UMOWIE KREDYTU
FRANKOWEGO**

Mariusz Korpalski

POJĘCIE KONSUMENTA JAKO STRONY UMOWY KREDYTOWEJ

1. Wprowadzenie

Artykuł powstał w celu przybliżenia szerokiej tematyki statusu kredytobiorcy jako konsumenta, która jest kluczowa dla oceny prawnej skutków zastosowania nieuczciwych warunków w umowie kredytu denominowanego lub indeksowanego do waluty obcej. Prezentowane w tekście stanowisko opiera się na założeniu, że potraktowanie kredytobiorcy jako konsumenta powinno wynikać z treści zgodnych oświadczeń woli składających się na umowę mającą kreować stosunek zobowiązaniowy. Takie stanowisko znajduje uzasadnienie zarówno w orzeczeniach Trybunału Sprawiedliwości, jak i Sądu Najwyższego. Odnieść się należy – na tle analizy celu kredytowania – do wynikającego z art. 22¹ k.c. kryterium bezpośredniego związku z działalnością gospodarczą klienta banku, a ponadto – do problematyki finansowania: zakupu nieruchomości służącej jednocześnie zaspokajaniu potrzeb mieszkaniowych i prowadzeniu działalności gospodarczej, inwestycji prywatnych, braku rejestracji działalności gospodarczej, zmian przeznaczenia nieruchomości w trakcie trwania umowy oraz mieszanego celu kredytowania, obejmującego zarówno prowadzenie działalności gospodarczej, jak i potrzeby prywatne.

2. Cel umowy uzgodniony przez strony jako kryterium ustalania statusu kredytobiorcy

Badając status konsumenta, należy pamiętać, że zgodnie z art. 22¹ k.c. determinowany jest on na potrzeby danej czynności prawnej. W przypadku umowy decydujące znaczenie musi mieć konsensus stron, prowadzący do powstania węzła obligacyjnego, a nie fakt, czy klient banku prowadzi działalność gospodarczą, czy nie. Ustalanie statusu konsumenta w odezwaniu od wiedzy i woli drugiej strony umowy nie jest więc możliwe. Nie chodzi tu bowiem o ocenę samego przesunięcia majątkowego, jak np. w przypadku surogacji majątkowej przy podziale majątku wspólnego, ale o kształt praw i obowiązków stron w kontekście zawartej umowy.

W związku z tym decyduje zamiar stron należycie uzewnętrzniony w momencie zawierania umowy. W przypadku statusu kredytobiorcy jako konsumenta decydujący jest cel kredytu wynikający z umowy kredytowej. Umowa kredytowa powinna być w tym zakresie jednoznaczna i przejrzysta, a wszelkie wątpliwości powinny być wykładane na korzyść klienta jako konsumenta (art. 5 dyrektywy 93/13, art. 385 § 2 k.c.).

Cel kredytowania, jakim jest finansowanie działalności gospodarczej, powinien być należycie uzewnętrzniony przez strony. Cel umowy jest bowiem prawnie istotny tylko wtedy, gdy został podany do wiadomości drugiej strony albo gdy jest dla stron oczywisty w okolicznościach, w których umowa jest zawierana¹.

W doktrynie wskazano na dwa komplementarne sposoby rozumienia pojęcia celu czynności prawnej. Cel w rozumieniu obiektywnym to skutek prawny przewidziany przez ustawę dla czynności prawnych określonego typu. Tak rozumiany cel należy zawsze do natury danej czynności prawnej. Cel w rozumieniu subiektywnym to „stan rzeczy,

¹ Zob. wyrok SN z 21.02.2013 r., I CSK 408/12, OSNC 2013/11, poz. 127, a także wcześniejsze orzeczenia powołane przez Z. Radwańskiego [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 2, *Prawo cywilne – część ogólna*, red. Z. Radwański, Warszawa 2002, s. 73; wyrok SN z 9.05.2019 r., I CSK 199/18, LEX nr 2692171; zob. też M. Korpalski [w:] J. Czabański, T. Konieczny, M. Korpalski, *Przewodnik frankowicza*, Warszawa 2022, s. 21.

który w następstwie podjęcia czynności prawnej jest zamierzony przez strony lub co najmniej znany im i akceptowany, lecz nie wyrażony wprost w treści czynności prawnej – czyli cel do osiągnięcia przez czynność prawną². W dalszej części będzie mowa o celu umowy w tym drugim znaczeniu.

W doktrynie cel czynności prawnej relacjonuje się również przez odniesienie do jej kauzy³. W subiektywistycznym ujęciu kauza jest motywem sprawczym dokonywania czynności prawnej przez strony. W tym ujęciu relewantna prawnie jest przede wszystkim „kauza bliższa” (*causa proxima*) obejmująca cele prawne. Prawna relewantność „kauzy dalszej” (*causa remotae*), obejmującej indywidualne motywy stron, cele ekonomiczne, oceniana jest niejednolicie. W rodzimej doktrynie podnosi się, że w prawie francuskim zarówno kauza bliższa, jak i kauza dalsza mają znaczenie prawne, przy założeniu, że w przypadku kauzy dalszej bierze się pod uwagę główny motyw kierujący stronami⁴. Jednocześnie podnosi się jednak, że ujęcie celu czynności prawnej jako przesłanki ustawowej ważności czynności prawnej, wyrażonej w art. 58 i 353¹ k.c., uniemożliwia przeniesienie na grunt polski rozwiązań francuskich, polegających na samodzielnej roli kauzy jako czynnika delimitującego ważność czynności prawnych⁵.

Stanowisko to nie przekonuje, gdyż powyższe przepisy nie ograniczają rozumienia pojęcia celu do celów typowych dla czynności prawnej opisywanych przez pojęcie kauzy bliższej⁶. W orzecznictwie Sądu Najwyższego zaprezentowano stanowisko odróżniające kauzę i relewantny prawnie cel gospodarczy stron umowy, co odpowiada przedstawionemu tu rozróżnieniu kauzy bliższej i dalszej⁷. W konsekwencji **znaczenie prawne ma zarówno cel typu czynności prawnej (cel obiektywny, cel**

² P. Skorupa, *Nieważność czynności prawnej w prawie polskim na tle prawnoporównawczym*, Warszawa 2019, s. 434–435; zob. Z. Radwański [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 2, red. Z. Radwański, s. 222.

³ M. Gutowski, *Nieważność czynności prawnej*, Warszawa 2008, s. 379–392.

⁴ M. Gutowski, *Nieważność...*, s. 380.

⁵ M. Gutowski, *Nieważność...*, s. 382.

⁶ M. Gutowski, *Nieważność...*, s. 224–225, 229.

⁷ Wyrok SN z 26.01.2011 r., IV CSK 299/10, LEX nr 784969.

prawny), jak i cel gospodarczy, do którego strony dążą przez zawarcie umowy (cel subiektywny, cel ekonomiczny). Celu tego należy poszukiwać, badając treść umowy za pomocą narzędzi wykładni oświadczeń woli. Na gruncie art. 65 § 2 k.c. wypracowano w literaturze trzy – do pewnego stopnia przeciwstawne – objaśnienia znaczenia celu umowy jako dyrektywy wykładni oświadczeń woli.

Według koncepcji obiektywnej cel umowy to stan rzeczy, jaki normalnie powstaje przez wykonanie zobowiązań umownych, przy czym jest obojętne, czy strony zamierzały wywołać ten stan rzeczy. Na gruncie Kodeksu zobowiązań do takiego celu obiektywnego odnoszono się, mówiąc o celu bezpośrednim umowy, przeciwstawiając go celowi subiektywnemu. Cel subiektywny niezasadnie utożsamiano z pobudką. Nie wyjaśniano bowiem, jak należało rozumieć kodeksowe odniesienie do celów stron przy wykładni oświadczeń woli. Wskazane stanowisko ulegało jednak złagodzeniu na korzyść koncepcji subiektywnych wobec dopuszczenia, że „pobudka” może wpłynąć na ważność oświadczenia woli, jeżeli jest jej warunkiem⁸. W literaturze ugruntowana jest krytyczna ocena koncepcji obiektywnej⁹.

Według koncepcji uzgodnionego celu umowy istotny prawnie jest cel, który strony zindywidualizowały jako wspólny cel umowy. Ta koncepcja zdecydowanie dominuje w judykaturze Sądu Najwyższego¹⁰. Przedstawia się ją jako środek ochrony przeciwko wykorzystywaniu jednej strony przez drugą¹¹. Strona mniej obrotna może bowiem nie zdawać sobie sprawy z doniosłości poszczególnych postanowień, ale co do celu, w jakim umowę zawiera, jest z reguły dobrze zorientowana¹².

⁸ L. Domański, *Instytucje kodeksu zobowiązań. Komentarz teoretyczno-praktyczny*, t. 1, *Część ogólna*, Warszawa 1936, s. 107.

⁹ Zob. np. Z. Radwański [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 2, red. Z. Radwański, s. 72.

¹⁰ Zob. wyrok SN z 21.02.2013 r., I CSK 408/12, OSNC 2013/11, poz. 127, a także wcześniejsze orzeczenia powołane przez Z. Radwańskiego [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 2, red. Z. Radwański, s. 73; wyrok SN z 9.05.2019 r., I CSK 199/18, LEX nr 2692171.

¹¹ R. Longchamps de Brier, *Polskie prawo cywilne. Zobowiązania*, Lwów 1939, s. 143.

¹² R. Longchamps de Brier, *Polskie...*, s. 143; zob. też wyrok SN z 31.03.2016 r., IV CSK 372/15, MPB 2018/10, s. 17.

W literaturze wskazano dodatkowo, że przy poszukiwaniu wspólnego celu stron w związaniu się umową należy zwracać uwagę na realia stosunków gospodarczych, w których oświadczenia woli są składane, ich kontekst gospodarczy oraz wysokość świadczeń¹³. Naturalną konsekwencją koncepcji uzgodnionego celu umowy jest brak istotności prawnej celu umowy jednej strony w żaden sposób nieujawnionego drugiej stronie. Taki cel umowy to właściwie pobudka (motyw), która nie mogła zostać poznana przez drugą stronę, nie może więc wywoływać w jej sferze prawnej żadnych skutków, choćby w wyniku subiektywnego elementu wykładni oświadczeń woli.

Według trzeciej koncepcji, stanowiącej modyfikację poprzedniej, taki nieuzgodniony motyw może być pośrednio uwzględniony w wykładni oświadczeń woli, i to w jej obiektywnej części. Mianowicie skoro wykładnia obiektywna zakłada tłumaczenie oświadczeń woli ze względu na okoliczności, w jakich zostały złożone, oraz zasady współzycia społecznego, to nawet nieujawniony motyw jednej strony ma znaczenie dla wykładni umowy, jeżeli tylko druga strona wiedziała lub powinna była wiedzieć, jaki stan rzeczy pierwsza strona zamierzała przez zawarcie umowy osiągnąć. Koncepcję tę można więc też określić jako koncepcję zamierzonego przez jedną stronę umowy celu wiadomego drugiej stronie¹⁴. Zgodnie z nią celem umowy jest najszerzej pojęty cel społeczno-gospodarczy konkretnej umowy¹⁵.

Koncepcję uzgodnionego celu umowy i koncepcję zamierzonego przez jedną stronę umowy celu wiadomego drugiej można roboczo określić łącznym pojęciem koncepcji celu zindywidualizowanego, w opozycji do koncepcji celu typowego¹⁶. Koncepcje zindywidualizowanego celu umowy należycie objaśniają, dlaczego cel wzięty pod uwagę przez strony

¹³ R. Longchamps de Bérrier, *Polskie...*, s. 143.

¹⁴ Z. Radwański [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 2, red. Z. Radwański, s. 73–74; wyroki SN: z 26.03.2002 r., III CKN 801/00, OSNC 2003/3, poz. 41 (na tle celu umowy w postaci ułatwienia i rozszerzenia działalności gospodarczej); z 15.12.2006 r., III CSK 349/06, M. Praw. 2007/3, s. 117.

¹⁵ Wyrok SN z 21.02.2013 r., I CSK 408/12, OSNC 2013/11, poz. 127.

¹⁶ Zob. M. Łolik, *Współczesne prawo kontraktów – wybrane zagadnienia*, Warszawa 2014, s. 56.

może i powinien być uwzględniany przy wykładni umowy. Wymaga tego wzgląd na autonomię woli stron.

Cel będący motywacją klienta banku do zawarcia umowy bankowej może być w określonych okolicznościach traktowany jako cel umowy w rozumieniu art. 65 § 2 k.c. i przez to może się stać dyrektywą wykładni umowy. Rozważania dotyczące relewantności celu umowy w rozumieniu art. 65 § 2 k.c. odnoszą się wprost do celu umowy, o którym mowa w art. 353¹ k.c.¹⁷ Cel umowy w rozumieniu obydwu tych przepisów to ten sam element umowy. Te dwa miejsca usytuowania regulacji „celu umowy” oznaczają jedynie dwie sfery relewantności prawnej celu¹⁸.

W literaturze podkreśla się, że ekonomiczny sens (cel) klauzul umownych w konkretnej umowie zawartej między konkretnymi stronami ma prawnie doniosłe znaczenie m.in. przy poszukiwaniu granic swobody kontraktowania¹⁹. Wskazuje się nawet, że strony dążą przede wszystkim do osiągnięcia pewnych celów społeczno-gospodarczych²⁰ oraz że o konkurencyjności systemu prawnego przesądza w szczególności to, czy pozwala on stronom osiągać ich cele ekonomiczne w zakresie, w jakim nie naruszają interesów osób trzecich lub fundamentalnych wartości²¹. Trafne jest więc stwierdzenie, że to gospodarcze cele kształtują wolę stron²².

¹⁷ P. Machnikowski [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 5, *Prawo zobowiązań – część ogólna*, red. E. Łętowska, Warszawa 2006, s. 471.

¹⁸ Zob. M. Korpalski, *Bankowe terminowe umowy walutowe*, Warszawa 2020, s. 146–150.

¹⁹ J. Jastrzębski, *Klauzula gwarancyjna w umowie przedwstępnej. Glosa do wyroku SN z 6.03.2015 r., III CSK 155/14*, „Glosa” 2017/2, s. 39.

²⁰ A. Szpunar, *O konwersji nieważnej czynności prawnej* [w:] *Księga pamiątkowa ku czci Profesora Leopolda Steckiego*, red. M. Bączyk, J.A. Piszczek, E. Radomska, M. Wilke, Toruń 1997, s. 335.

²¹ J. Jastrzębski, *Swoboda zawierania i kształtowania umów gwarancyjnych. Glosa do wyroku SN z 9.10.2014 r., IV CSK 29/14*, „Glosa” 2015/2, s. 19.

²² J. Jastrzębski, *Konstrukcje prawa obcego a ustalone zwyczaje przy wykładni klauzul umownych* [w:] *Współczesne problemy prawa zobowiązań*, red. A. Olejniczak, J. Haberko, A. Pyrżyńska, D. Sokołowska, Warszawa 2015, s. 262; zob. też J. Kornas, *Zasada i obowiązki lojalności kontraktowej jako standard wykonania zobowiązania* (art. 354 k.c.) w orzecznictwie Sądu Najwyższego [w:] *Ochrona strony słabszej stosunku prawnego*.

W orzecznictwie wskazano na prawną relewantność zamierzeń strony umowy nakierowanych na „osiągnięcie zamierzonego praktycznego celu [...]”. Stronom bowiem z zasady nie tyle zależy na środku prawnym, który prowadzi do zamierzonego celu, ale interesuje je osiągnięcie tego celu²³. „Strony nie muszą bowiem mieć świadomości prawnej kwalifikacji dokonywanych czynności prawnych. Wystarczy ich świadomość co do [...] konkretnego zamiaru jaki swoim działaniem chcą osiągnąć”²⁴.

O treści konsensu obejmującej udzielenie kredytu konsumenckiego lub gospodarczego mogą w szczególności świadczyć następujące okoliczności faktyczne występujące typowo przy udzielaniu kredytów konsumentom: określenie klientów w umowie z imienia i nazwiska bez podania nazwy fantazyjnej, numeru wpisu do ewidencji działalności gospodarczej czy numeru REGON, określenie klientów w umowie jako konsumentów (wprost lub przez pouczenie o prawach na podstawie przepisów o ochronie konsumentów), określenie klientów w korespondencji pozasądowej jako konsumentów, złożenie przez bank do akt sprawy wyciągu z ewidencji działalności gospodarczej z okresu przygotowywania odpowiedzi na pozew, a nie z czasu zawierania umowy kredytowej²⁵. W literaturze wskazano poza tym na realia stosunków gospodarczych, w których oświadczenia woli są składane, i ich kontekst gospodarczy jako pomocnicze wskazówki przy poszukiwaniu wspólnego celu stron²⁶.

W konsekwencji nie może mieć doniosłości prawnej taki cel umowy jednej strony, który w żaden sposób nie został ujawniony drugiej. Taki cel umowy to motyw (pobudka), który nie mógł zostać poznany przez drugą stronę i nie może, jako zastrzeżenie potajemne (*reservatio*

Księga jubileuszowa ofiarowana Profesorowi Adamowi Zielińskiemu, red. M. Boratyńska, Warszawa 2016, s. 530–531.

²³ Wyrok SN z 25.11.1999 r., II CKN 573/98, LEX nr 145313; zob. też wyroki SN: z 8.07.2016 r., I CSK 570/15, OSP 2017/10, poz. 97; z 8.09.2017 r., II CSK 845/16, MPB 2018/9, s. 31; odmiennie wyrok SN z 13.09.2018 r., I CSK 565/17, LEX nr 2549422.

²⁴ Wyrok SN z 5.09.2001 r., I CKN 1287/00, LEX nr 462965; zob. też wyrok BGH z 11.10.1988 r., XI ZR 67/88, ZIP 1988, s. 1445; M. Korpalski, *Bankowe...*, s. 150–151.

²⁵ Zob. też J. Zandecki, *Status prawny konsumenta jako strony umowy o kredyt indeksowany/denominowany do franka szwajcarskiego*, SPP 2018/2, s. 138–139.

²⁶ R. Longchamps de Brier, *Polskie...*, s. 143.

mentalis), wywoływać żadnych skutków prawnych. Takie zastrzeżenie nie mogłoby mieć wpływu na prawa i obowiązki stron umowy, które zgodnie z art. 60 k.c. powinny być kształtowane oświadczeniami woli stron, wyrażonymi przynajmniej w sposób dorozumiany²⁷. Akceptacja przeciwnego stanowiska wymagałaby istnienia kategorii „tajnego” czy „zastrzeżonego” obrotu konsumenckiego, w którym kontrahent przedsiębiorcy nie ujawniałby, czy działa jako przedsiębiorca, czy jako konsument. Rozwiązanie takie jest oczywiście nie do przyjęcia ze względu na bezpieczeństwo obrotu²⁸.

W kontekście umów kredytowych pojęcie celu umowy koresponduje z pojęciem celu kredytowania jako elementem umowy kredytowej opisanej w art. 69 ust. 2 pkt 3 pr. bank. W związku z tym należy założyć, że cel umowy kredytowej został przez bank jako autora treści wzoru wyczerpująco opisany, a wszelkie wątpliwości w tym zakresie należy wyklądać na korzyść klienta banku jako proponenta zgodnie z art. 5 dyrektywy 93/13 i art. 385 § 2 zdanie drugie k.c.²⁹

3. Cel kredytowania wskazujący na status konsumenta

3.1. Pośredni związek kredytu z działalnością gospodarczą klienta banku

Pojęcie konsumenta obejmuje osobę fizyczną dokonującą z przedsiębiorcą (tu: bankiem) czynności niezwiązanej bezpośrednio z jej działalnością

²⁷ Zob. wyrok TS z 20.01.2005 r., C-464/01, *Johann Gruber v. Bay Wa AG*, EU:C:2005:32, teza 3 i pkt 51, wydany w odwrotnej sytuacji, w której klient banku, który zataił przed nim status konsumencki, powinien być traktowany jak przedsiębiorca. Zob. podobną sytuację opisaną w wyroku SN z 18.09.2019 r., IV CSK 334/18, OSNC 2020/6, poz. 52.

²⁸ M. Korpalski [w:] J. Czabański, T. Konieczny, M. Korpalski, *Przewodnik...*, s. 21–22.

²⁹ Wprawdzie przepis ten odnosi się *scil.* do obrotu konsumenckiego, jednak nie ma wątpliwości, że wysławia on normę aktualną w całym obrocie prawnym – zob. np. wyrok SN z 8.10.2004 r., V CK 670/03, OSNC 2005/9, poz. 162.

gospodarczą lub zawodową. Jest to pojęcie zdefiniowane w art. 22¹ k.c. W literaturze dominuje szeroka wykładnia pojęcia konsumenta, związana z odniesieniem w tym przepisie do „bezpośredniego” związku czynności z działalnością gospodarczą i, w konsekwencji, z istnieniem kategorii czynności „pośrednio” związanych z działalnością gospodarczą, mieszczących się w statusie konsumenta³⁰. Jako pośrednio związane rozumie się czynności leżące poza zakresem specjalizacji (branży) prowadzonej działalności.

Podobne stanowisko reprezentowane jest również w orzecznictwie³¹, chociaż ciągle można się spotkać z poglądem odmiennym, pomijającym zupełnie przesłankę „bezpośredniego związku”³². Jeszcze inny zauważa wprawdzie przesłankę kodeksową „bezpośredniego związku”, ale odnosi ją do pojęcia pośredniego związku zawężonego do czynności szkoleniowych i przygotowawczych do rozpoczęcia działalności.

Przedstawionemu tu szerokiemu ujęciu statusu konsumenta nie sprzeciwiają się przepisy dyrektywy 93/13. Wprawdzie jej art. 2 lit. b prezentuje pojęcie konsumenta ograniczone do osoby wykonującej czynności niezwiązane w ogóle z działalnością gospodarczą, ale jednocześnie art. 8 tej dyrektywy dopuszcza szersze ujęcie tego pojęcia w prawie krajowym³³.

W związku z tym odpowiedzi na pytanie, jakie czynności należy uznać za związane tylko pośrednio z działalnością gospodarczą, poszukiwać należy w sformułowaniach języka ogólnego³⁴. Słowo „pośredni” ma zasadniczo trzy znaczenia³⁵. Pomijając pierwsze z nich – odnoszące

³⁰ Zamiast wielu zob. M. Korpalski, „Nieprofesjonalista”, czyli kodeks cywilny pomiędzy konsumentem a przedsiębiorcą, FP 2012/4, s. 27; M.P. Ziemiak, *Postanowienia niedozwolone na tle umów ubezpieczenia. Studium cywilnoprawne*, Toruń 2017, s. 180.

³¹ Wyrok SN z 30.05.2014 r., III CSK 204/13, LEX nr 1466608; wyrok SN z 17.10.2023 r., II CSKP 441/23, LEX nr 3616774; wyrok SA w Warszawie z 26.04.2018 r., VI ACa 2054/16, niepubl.

³² Zob. np. wyrok SN z 3.10.2014 r., V CSK 630/13, OSNC 2015/7–8, poz. 96.

³³ Zob. M. Korpalski [w:] J. Czabański, T. Konieczny, M. Korpalski, *Przewodnik...*, s. 13.

³⁴ Podobnie wyrok SN z 18.06.1999 r., II CKN 378/98, OSNC 2000/1, poz. 12.

³⁵ Słownik języka polskiego (<https://sjp.pwn.pl/slowniki/po%C5%99bredni.html>; dostęp: 12.10.2023 r.) podaje trzy znaczenia słowa „pośredni”: „1. «niedotyczący czegoś

się do antynomii z „bezpośredniością”, czyli zbieżne z treścią przepisu i przez to nieprzydatne dla rozważań, należy pokrótce odnieść się do dwóch pozostałych znaczeń.

Drugie znaczenie („pośredni” jako mający cechy wspólne obu zakresom pojęć) ma charakter **statyczny**. Podkreśla stan pozostawania na granicy pomiędzy dwoma zakresami. Może to więc oznaczać pozostawanie pomiędzy sprawnością przedsiębiorcy i nieporadnością konsumenta. Z jednej strony stoi wtedy możliwość aktywnego poszukiwania najlepszych rozwiązań, z drugiej – skazanie na bierne korzystanie z ujednoliconych możliwości, tak że poszukiwanie lepszego rozwiązania jest w świetle doświadczenia życiowego tylko stratą czasu. Stan taki występuje nie tylko w układzie profesjonalista – konsument, ale i w umowach zawieranych w obrocie profesjonalnym. Chodzi o takie umowy, przy których wybór jednej strony jest jednak ograniczony do decyzji o zawarciu umowy lub rezygnacji z niej. Ma to miejsce przy takim układzie sił rynkowych (typowym np. dla danej branży), który pozbawia jedną ze stron możliwości negocjacji warunków umowy. Czasami ten stan dotyczy jedynie części postanowień w umowach zawieranych przez taką silniejszą grupę przedsiębiorców³⁶.

Trzecie znaczenie („przejściowy” jako znajdujący się w fazie zmiany, przejścia z jednego do drugiego zakresu) jest **dynamiczne**. Może to więc oznaczać konsumenta, który staje się przedsiębiorcą, czyli osobę rozpoczynającą działalność gospodarczą.

Pozostaje więc ustalić, które z tych dwóch znaczeń (a może obydwu) należy przypisać art. 22¹ k.c. Aby tego dokonać, należy przeprowadzić jeszcze wykładnię funkcjonalną³⁷ tego przepisu. Taka wykładnia opiera

bezpośrednio»; 2. «w porównaniu z dwiema rzeczami, dwoma zjawiskami itp., mający **niektóre cechy wspólne** im obu» [podkr. M.K.]; 3. «mający charakter przejściowy, znajdujący się **między dwoma etapami**, elementami, stopniami jakiegoś procesu, zjawiska, jakiejś struktury itp.» [podkr. M.K.]”.

³⁶ Np. ogólne warunki umów bankowych co do zasady negocjowalne nie są, ale już poszczególne koszty usług bankowych – owszem.

³⁷ Wykładnia systemowa jest tu o tyle nieprzydatna, że „konsument” jest pojęciem centralnym dla systemu prawa, do którego odsyłają (wprost lub nie wprost) normy

się na założeniu racjonalności prawodawcy oraz na jego systemie wartości i idealnej wiedzy o stosunkach społecznych, w tym o przeważających tendencjach co do postaw społecznych³⁸.

Idealny prawodawca wie, że nie wystarczy zostać przedsiębiorcą, by uzyskać jakąkolwiek siłę negocjacyjną względem przedsiębiorcy dysponującego silniejszą pozycją, np. z racji reprezentowanej branży lub wagi potrzeb przez niego zaspokajanych. Zawieranie w obrocie profesjonalnym umów obiektywnie niekorzystnych nie zawsze wynika z braku wiedzy o skutkach prawnych umowy. Równie często dochodzi do tego w wyniku świadomie podjętej decyzji, wynikającej z obiektywnej konieczności zawarcia konkretnego typu umowy (np. umowy kredytowej, ubezpieczeniowej) i braku możliwości zmiany postanowień umowy w negocjacjach z jakimkolwiek przedstawicielem branży kontrahenta (tu: bankowej).

Z wykładni funkcjonalnej wynika raczej, że „pośredni związek” z działalnością gospodarczą oznacza umiejscowienie umowy (strony umowy) między reżimem konsumenckim a profesjonalnym. Względem na ochronę słabszej strony umowy każe stosować do profesjonalnego podmiotu ochronę konsumencką. Osobę o tak określonej pozycji można nazywać „nieprofesjonalistą”. Z podanych wyżej dwóch leksykalnych znaczeń pośredniości: umiejscowienia między dwoma zakresami lub przechodzenia z jednego zakresu do drugiego, należy więc wskazać na znaczenie pierwsze, statyczne, odnoszące się do cech trwałych.

Pojęcie konsumenta jest w Kodeksie cywilnym jednolicie zdefiniowane (art. 22¹ k.c.). Jako konsumenta określa się osobę fizyczną, która dokonuje z przedsiębiorcą czynności prawnej **niezwiązanej bezpośrednio z jej działalnością gospodarczą** lub zawodową. Natomiast pojęcie przedsiębiorcy według Kodeksu cywilnego obejmuje osobę fizyczną, osobę prawną lub jednostkę organizacyjną niebędącą osobą prawną,

z innych dziedzin prawa, łącznie z Konstytucją RP.

³⁸ Z. Radwański, M. Zieliński [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 1, *Prawo cywilne – część ogólna*, red. M. Safjan, Warszawa 2007, s. 458.

prowadzącą we własnym imieniu działalność gospodarczą lub zawodową (art. 43¹ k.c.).

Definicje konsumenta i przedsiębiorcy nie są więc sformułowane rozdzielnie (przeciwstawnie). Inaczej mówiąc, **może się okazać, że dana osoba spełni zarówno wyżej wymienione kryteria konsumenta, jak i przedsiębiorcy**; może się też okazać, że dana osoba nie należy ani do grupy konsumentów, ani przedsiębiorców, np. gdy dokonuje czynności prawnej, która nie jest związana z działalnością gospodarczą żadnej ze stron, czyli należy do obrotu powszechnego. Spełnienie obydwu kryteriów jest możliwe przez osobę fizyczną, która wprawdzie prowadzi działalność gospodarczą, ale konkretna umowa nie jest bezpośrednio związana z jej prowadzeniem. Sens przepisów o ochronie konsumentów oznaczać powinien, że **osoba zakwalifikowana jako konsument powinna, co do zasady, korzystać z wszelkich dobrodziejstw prawa konsumenckiego, nawet jeśli jest przedsiębiorcą**.

Już z tych przykładów wynika, że odpowiedź na pytanie, czy osoba prowadząca działalność gospodarczą, ale zawierająca umowę poza swoją branżą lub specjalizacją działa jako przedsiębiorca czy nie, jest złożona³⁹.

Proste jest przyporządkowanie osób prawnych (oraz jednostek organizacyjnych nieposiadających osobowości prawnej) prowadzących działalność gospodarczą do kategorii przedsiębiorców, a to dlatego, że art. 22¹ k.c. wyraźnie ogranicza możliwość bycia konsumentem do osób fizycznych. Trudniejsze jest ustalenie, czy przedsiębiorca będący osobą fizyczną zawierającą umowę z innym profesjonalistą, ale poza swoją branżą (lub specjalizacją), jest konsumentem. Definicja konsumenta nie mówi bowiem o osobie „nieprowadzącej działalności gospodarczej” czy o osobie „zawierającej czynność prawną niezwiązaną z jej działalnością

³⁹ Jak się wydaje, A. Chłopecki stoi na stanowisku, że w takiej sytuacji przedsiębiorca – klient banku nie jest konsumentem. Autor podaje przykład samochodu kupionego na potrzeby kancelarii prawnej. Nie jest jednak jasne, czy autor odnosi się do brzmienia art. 22¹ k.c., czy raczej do braku jego recepcji w praktyce; zob. A. Chłopecki, *Opinia prawna na temat projektów ustaw dotyczących rozwiązania problemu opcji walutowych – druki sejmowe nr 1926, 1927 i 1928*, <http://orka.sejm.gov.pl/rexdomk6.nsf/Opdodr?OpenPage&nr=1926> (dostęp: 14.01.2024 r.).

gospodarczą”, ale o osobie „zawierającej czynność prawną niezwiązaną bezpośrednio z jej działalnością gospodarczą”.

Nie można wyklądać art. 22¹ k.c. w taki sposób, że zwrot „niezwiązanej bezpośrednio” pozostanie nic nieznaczącym wtrętem. Wykładnia tego przepisu musi zakładać istnienie czynności:

- bezpośrednio związanych z prowadzoną działalnością,
- pośrednio związanych z prowadzoną działalnością i
- niezwiązanych z prowadzoną działalnością.

Decydujące powinno być (choć w praktyce zwykle nie jest) rozgraniczenie pomiędzy czynnościami „bezpośrednio” i „pośrednio” związanymi z prowadzeniem działalności gospodarczej przez daną osobę. Pomocne w tym zakresie może się okazać kryterium **typowości stosunków prawnych**, w których uczestniczy przedsiębiorca, ze względu na rodzaj prowadzonej działalności⁴⁰. Przyjmuje się więc, że w razie wątpliwości należy konkretną czynność zaliczać raczej do czynności prawnych pośrednio związanych z działalnością gospodarczą⁴¹. Można jedynie dodać, że **bezpośredniość to cecha, której występowanie z istoty rzeczy nie powinno nasuwać wątpliwości**. Ponadto zbyt szerokie rozumienie bezpośredniości powoduje, że trudno jest wskazać jakikolwiek przykład czynności pośrednio związanej z działalnością gospodarczą.

Ważne więc, żeby nie utożsamiać czynności „bezpośrednio związanych” z czynnościami niezbędnymi do prowadzenia działalności. Łatwo można dojść do wniosku, że wszystko, co przedsiębiorca czyni, jest niezbędne, gdyż nie pracuje dla przyjemności, ale dla zysku (utrzymania się na rynku, utrzymania źródła zarobkowania, miejsc pracy itp.). Gdyby przedsiębiorca podejmował w ramach działalności gospodarczej czynności zbędne zamiast niezbędnych lub zamiast udania się na odpoczynek, zachowywałby się nieracjonalnie.

⁴⁰ R. Strugała [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, P. Machnikowski, Warszawa 2023, art. 22¹, nb 9.

⁴¹ R. Strugała [w:] *Kodeks cywilny...*, red. E. Gniewek, P. Machnikowski, art. 22¹, nb 9.

Niektóre doktrynalne próby zawężania pojęcia pośredniości rażą sztuczością. Przykładowo nie jest przekonujące wskazanie umowy kredytu inwestycyjnego jako czynności „bezpośrednio” związanej z działalnością gospodarczą wobec niewskazania czynności związanej „pośrednio”⁴². Natomiast ograniczenie katalogu czynności „pośrednio” związanych do następującego katalogu:

- lokaty kapitałowej,
- umowy kredytu na sfinansowanie szkoleń zawodowych,
- czynności przygotowawczych do rozpoczęcia działalności⁴³,

jest rozwiązaniem odbiegającym od praktyki działalności gospodarczej (niezrozumiałe byłoby np., dlaczego lokatę bankową należałoby traktować odmiennie od kredytu bankowego).

Propozycja traktowania jako konsumenta wyłącznie przedsiębiorcy rozpoczynającego działalność (założyciela) prowadzi i tak do pytania o wyposażenie informacyjne i siłę negocjacyjną słabszej strony umowy. Okazuje się wtedy, że właściwym kryterium jest słabsza pozycja informacyjna i negocjacyjna, a znalezienie się na początku drogi do własnej działalności jest tylko okolicznością ułatwiającą identyfikację tego stanu. Zrównanie „pośredniości” z rozpoczynaniem działalności gospodarczej bynajmniej nie upraszcza oceny w konkretnym stanie faktycznym, a tworzy nowe dylematy interpretacyjne.

Zwolennicy wspomnianej wyżej koncepcji uznają też za kryterium czynności „pośrednio” związanych brak związku (zamierzonych) skutków takiej czynności z działalnością gospodarczą, choćby w zakresie podatkowym. Podejście takie jest nieprawidłowe. Jeżeli czynność prawna nie ma wywołać skutków w działalności gospodarczej, to nie jest wcale z nią związana.

⁴² P. Babiarsz, *Pojęcie konsumenta usług bankowych*, M. Praw. 2001/6, s. 375–376.

⁴³ M. Pecyna [w:] M. Olczyk, M. Pecyna, *Kodeks cywilny. Komentarz do zmian wprowadzonych ustawą z dnia 14 lutego 2003 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw*, LEX 2003, art. 22¹, nt 6.

Kryterium podatkowych kosztów uzyskania przychodów nie jest natomiast *verba legis* w ogóle związane z kryterium bezpośredniości. Dlatego uzależnianie statusu „nieprofesjonalisty” od nieuznawania kosztów generowanych przez czynność prawną za koszty uzyskania przychodu, podatkowego zakwalifikowania przychodów uzyskanych z czynności prawnej do kategorii przychodów z kapitałów lub z papierów wartościowych czy zakwalifikowania czynności do czynności przygotowawczych do wykonywania działalności gospodarczej oznaczałoby wprowadzanie nowych kryteriów podziału podmiotów stosunków cywilnoprawnych, tym trudniejsze do stosowania, że niemające żadnego oparcia w praktyce gospodarczej.

Każdy podmiot rozpoczynający działalność gospodarczą na podstawie wpisu do ewidencji działalności gospodarczej dokonuje czynności prawnych w taki sposób, by potraktować je jako koszt uzyskania przychodu; inne postępowanie jest powszechnie przyjmowane jako nieracjonalne i niegospodarne. Dlatego założenie, że ustawodawca objął ochroną osoby dokonujące akurat takich nieracjonalnych lub niegospodarnych czynności, jest błędne. Powstawałyby tu dalsze problemy interpretacyjne, dotyczące choćby czynności zmierzających do zakończenia działalności gospodarczej.

Nie można konstruować pojęcia pośredniości (czy bezpośredniości) przez proste przenoszenie zbliżonych koncepcji wypracowanych w innych dziedzinach prawa. Przykładowo przyjęcie nawet ogólnej analogii (np. bez uwzględniania wyłączeń w ustawie podatkowej) pomiędzy pojęciem bezpośredniości czynności a kosztami poniesionymi w celu osiągnięcia przychodów lub zachowania albo zabezpieczenia źródła przychodów⁴⁴ spowodowałoby traktowanie każdej czynności prawnej prowadzącej do powstania podatkowego kosztu uzyskania przychodu jako czynności bezpośrednio związanej z prowadzoną działalnością. Należy pamiętać, że cele ustawy podatkowej mają przede wszystkim charakter fiskalny, a nie równoważący stosunki umowne.

⁴⁴ W art. 22 ust. 1 ustawy z 26.07.1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych (Dz.U. z 2022 r. poz. 2647 ze zm.) nie wymieniono zresztą kryterium bezpośredniości związku kosztów z przychodami.

Jak się wskazuje w literaturze przedmiotu, poszukując odpowiedzi na pytanie o czynności związane jedynie pośrednio, zważyć należy, że działalność gospodarcza (danego) przedsiębiorcy przejawia się przede wszystkim w nawiązywaniu przez niego wraz z innymi podmiotami pewnych typowych stosunków prawnych (umów), stanowiących instrumenty takiego przenoszenia dóbr i usług, jakie jest typowe ze względu na prowadzoną przez danego przedsiębiorcę działalność gospodarczą⁴⁵. Czynnościami „bezpośrednio związanymi” są więc z pewnością: zakup maszyn produkcyjnych przez przedsiębiorstwo produkcyjne, pozostałego wyposażenia, materiałów i zapasów. Inaczej rzecz ujmując, byłyby to wszelkie **umowy specyficzne dla branży**.

Obok tego przedsiębiorca dokonuje – także z osobami trzecimi – tego rodzaju czynności, które nie mają takiego charakteru, gdyż nie należą do typowego zakresu obrotu prawnego, w którym on uczestniczy, ze względu na rodzaj prowadzonej działalności gospodarczej, lecz które mają względem tych pierwszych charakter pomocniczy. W tej grupie wyróżnić należy w szczególności takie czynności, które są związane z utrzymaniem egzystencji samego podmiotu będącego przedsiębiorcą i zachowaniem prowadzonego przez niego przedsiębiorstwa, o ile prowadzona działalność gospodarcza przybiera taką formę⁴⁶.

W grupie czynności „pośrednio” związanych z prowadzoną działalnością gospodarczą można więc przykładowo wymienić: dostawy energii, wody czy gazu, nabycie wyposażenia informatycznego i usługi informatyczne dla przedsiębiorcy „nieinformatycznego”, usługi transportowe dla przedsiębiorcy „nietransportowego”, czynności ubezpieczeniowe⁴⁷, czynności bankowe i inne – finansowe, np. umowy leasingowe (dla przedsiębiorców niefinansowych).

⁴⁵ S. Koroluk, *Zmiana definicji konsumenta w Kodeksie cywilnym – propozycja interpretacji*, M. Praw. 2003/10, s. 439 i n.

⁴⁶ S. Koroluk, *Zmiana...*, s. 439 i n.

⁴⁷ Takie rozumienie „bezpośredniego związania” czynności prawnej z działalnością gospodarczą podaje w odniesieniu do umów ubezpieczenia D. Fuchs, *Ochrona ubezpieczeniowa a ochrona konsumenta*, „Rozprawy Ubezpieczeniowe” 2006/1, s. 39; zob. też wyrok SN z 17.10.2023 r., II CSKP 441/23, LEX nr 3616774.

Czynności „pośrednio” związane z prowadzoną działalnością gospodarczą byłyby więc czynnościami **niespecyficznymi dla branży**⁴⁸. Wśród takich czynności znajdują się zwykle usługi księgowe lub usługi prawne. Osoby świadczące takie usługi zwykle traktowane są jako te, co do których przedsiębiorca może (a właściwie też musi) mieć zwiększone zaufanie. Osoby te stanowią niejako przedłużenie kompetencji przedsiębiorcy w zakresie wykonywania obowiązków, których osobiście nie jest on w stanie wypełnić (ze względów organizacyjnych, czasowych, merytorycznych lub prawnych). Z tego wynika, że umowy takie również powinny być traktowane jako „pośrednio związane”, czyli niespecyficzne dla branży.

Z wyżej przeprowadzonej analizy art. 22¹ k.c. wynika, że przedsiębiorca prowadzący działalność jako osoba fizyczna jest konsumentem w umowie z wszystkimi przedsiębiorcami dostarczającymi towarów lub świadczących usługi „pośrednio” związane z jego działalnością, mówiąc inaczej – spoza branży lub specjalizacji. Wniosek ten oczywiście obejmuje też relacje prawne powstające między kredytobiorcą i bankiem⁴⁹.

Z tego względu niżej omawiane sytuacje, w których kredytobiorca jest traktowany jako konsument, mają praktyczne znaczenie jedynie przy założeniu braku akceptacji wyżej przedstawionego „branżowego” rozumienia „bezpośredniego związku”, o którym mowa w art. 22¹ k.c.

3.2. Zakup domu, w którym ma być prowadzona działalność gospodarcza (użytek mieszany)

Fakt, że kredytobiorca miał (zakładał to i poinformował o tym bank) prowadzić działalność gospodarczą w kredytowanej nieruchomości, nie wpływa na jego status jako konsumenta, o ile nieruchomość ta miała

⁴⁸ Zdaniem E. Łętowskiej (*Ustawa o ochronie niektórych praw konsumentów. Komentarz*, Warszawa 2001, s. 93) utrzymanie ochrony właściwej dla konsumenta m.in. również dla profesjonalistów niebędących specjalistami w danej branży jest konieczne w zakresie ochrony przed zagrożeniami stwarzanymi przez wzorce umowne.

⁴⁹ M. Korpalski, „*Nieprofesjonalista*”..., s. 27.

jednocześnie służyć zaspokajaniu potrzeb mieszkaniowych jego lub jego bliskich. Prowadzenie działalności w miejscu zamieszkania nie zmienia charakteru nieruchomości⁵⁰. Należy wtedy przyjmować, że kredytobiorca pracuje w mieszkaniu, a nie że mieszka w pracy⁵¹.

Wskazuje się, że z zakresu pojęcia konsumenta nie można wykluczyć hipotetycznego przypadku, w którym osoba fizyczna używa lokalu mieszkalnego stanowiącego jej osobiste miejsce zamieszkania również w celach działalności gospodarczej lub zawodowej, takich jak praca świadczona z domu w ramach stosunku pracy lub w ramach wykonywania wolnego zawodu⁵².

Opisany tu użytek mieszany dobra objętego jednym celem kredytowania (według schematu – jeden kredyt, jeden cel kredytowania) należy odróżnić od celu mieszanego, obejmującego finansowanie wielu dóbr jednym kredytem (według schematu – jeden kredyt, wiele celów kredytowania), cel mieszany jest opisany w dalszej części pracy. Przypadek użytku mieszanego nie zawiera się w zbiorze celów mieszanych, gdyż *a priori* kredyt służący sfinansowaniu nabycia nieruchomości o podwójnym (gospodarczo-prywatnym) charakterze jest traktowany jako kredyt konsumencki.

3.3. Inwestycje prywatne

Celu konsumenckiego czynności prawnej **nie należy ograniczać do zaspokajania potrzeb socjalno-bytowych i konsumpcyjnych**, ale należy rozciągnąć na **wszelkie aspekty życia prywatnego, także związane z inwestowaniem i pomnażaniem majątku**, w przeciwnym razie założenie lokaty bankowej lub zakup akcji oznaczałyby rozpoczęcie działalności gospodarczej. Również więc nabycie przez kredytobiorcę

⁵⁰ Zob. np. postanowienie SA w Warszawie z 27.08.2019 r., I ACz 618/19, niepubl., w sprawie ustalenia składu grupy pozwu zbiorowego przeciwko Bankowi Millennium S.A.

⁵¹ M. Korpalski [w:] J. Czabański, T. Konieczny, M. Korpalski, *Przewodnik...*, s. 18.

⁵² Wyrok TS z 27.10.2022 r., C-485/21, „S. V.” OOD v. E. TS. D., EU:C:2022:839, pkt 32.

nieruchomości w celu inwestycyjnym mieści się w szeroko rozumianym obrocie konsumenckim, identycznie jak np. założenie w tym samym celu inwestycyjnym lokaty bankowej.

Po pierwsze, inwestowanie oszczędności nie jest samo przez się prowadzeniem działalności gospodarczej, jeżeli wykonywane przez inwestora czynności są sporadyczne, zachowawcze i nie mają zorganizowanego charakteru⁵³. Jak wskazał Sąd Najwyższy w wyroku z 18.07.2019 r., I CSK 587/17, OSNC 2020/3, poz. 33, osoba fizyczna samodzielnie zarządzająca swoim majątkiem przez inwestowanie posiadanych środków (oszczędności) w instrumenty finansowe (w tym nabywanie oraz sprzedaż akcji i udziałów) w celu niezwiązanym bezpośrednio z jej działalnością gospodarczą lub zawodową jest konsumentem. Bez znaczenia dla przyznania danej osobie statusu konsumenta jest cel podjętej czynności (np. osiągnięcie zysku, pomnożenie majątku, odniesienie korzyści podatkowych, konsumpcja na emeryturze, pozostawienie majątku spadkobiercom). Przeciwnie stanowisko prowadziłoby do nieakceptowalnych rezultatów, skoro inwestowanie określonych środków finansowych na giełdzie papierów wartościowych stanowi alternatywę dla lokowania ich na rachunkach bankowych lub lokatach długoterminowych w instytucjach bankowych, a w jego świetle osobę lokującą środki finansowe w różnych bankach trzeba by uznawać nie za konsumenta, lecz za przedsiębiorcę, co logicznie, funkcjonalnie i aksjologicznie jest nie do przyjęcia⁵⁴.

Po drugie, dla przyznania klientowi przedsiębiorcy statusu konsumenta **nie mają znaczenia liczba i wolumen zawieranych transakcji**⁵⁵. Jak wskazał Sąd Najwyższy w wyroku z 18.07.2019 r., I CSK 587/17, OSNC

⁵³ Zob. wyroki TS: z 3.10.2019 r., C-208/18, Jana Petruchová v. FIBO Group Holdings Limited, EU:C:2019:825, pkt 53–54, 57, 59, 71, 78; z 2.04.2020 r., C-500/18, AU v. Reliantco Investments LTD i Reliantco Investments LTD Limassol Sucursala București, EU:C:2020:265, pkt 44–57.

⁵⁴ Zob. też wyrok SN z 17.10.2023 r., II CSKP 441/23, LEX nr 3616774.

⁵⁵ Co do wartości zob. wyrok TS z 3.10.2019 r., C-208/18, Jana Petruchová v. O FIBO Group Holdings Limited., LEX nr 2732288, pkt 53–54, 57, 59, 71, 78; co do wartości i liczby zob. wyroki TS: z 2.04.2020 r., C-500/18, AU v. Reliantco Investments Ltd i Reliantco Investments Ltd Limassol Sucursala București, EU:C:2020:264, LEX nr 2891841, pkt 54, i z 10.12.2020 r., C-774/19, A.B. i B.B. v. Personal Exchange International Limited, EU:C:2020:1015, pkt 35.

2020/3, poz. 33, bez znaczenia dla przyznania danej osobie statusu konsumenta są jej zasobność i skala inwestowanych środków, a także jej kompetencje merytoryczne, doświadczenie i skala podejmowanego ryzyka inwestycyjnego. Uznaniu inwestora giełdowego za konsumenta nie stoi na przeszkodzie również dwukierunkowość dokonywanych przez niego operacji (nabywanie i zbywanie akcji), skoro definicja konsumenta z art. 22¹ k.c. nie determinuje tego, którą stroną czynności prawnej może być konsument. Nie odnosi się ona także do wartości lub liczby dokonywanych transakcji, choć kryteria te mogą być istotne dla oceny, czy dana osoba prowadzi działalność gospodarczą.

Charakter inwestycji nieruchomościowych nie wykazuje żadnych cech uzasadniających inne ich traktowanie niż inwestycji finansowych. Sąd Apelacyjny w Łodzi w wyroku z 9.03.2020 r., I ACa 80/19, niepubl., stwierdził, że „zakup nieruchomości stanowi popularną formę lokowania kapitału w Polsce i sam fakt posiadania więcej niż jednej nieruchomości nie czyni jej właściciela przedsiębiorcą w dziedzinie obrotu czy też gospodarki nieruchomościami”. Tak więc **samo nabycie nieruchomości w celu późniejszego zbycia z zyskiem lub wynajęcia nie jest na tyle zorganizowane, żeby mówić o działalności gospodarczej**⁵⁶. W szczególności dotyczy to lokalu o charakterze mieszkalnym, w przypadku którego kredytobiorca nie zawsze w momencie zakupu już zdecydował, czy w nim zamieszka, czy go wynajmie. Zakwalifikowanie zawierania umów najmu jako prowadzenia działalności gospodarczej uzasadnione jest wyłącznie pod następującymi warunkami: ciągłość działań, udostępnianie większej liczby lokali, konieczność pozyskiwania klienta oraz planowanie nabywania kolejnych nieruchomości w celu wynajmu. Uwagi te dotyczą odpowiednio umów sprzedaży. Intensywny i powtarzalny charakter czynności faktycznych i prawnych składających się na działalność gospodarczą podkreślił ostatnio Naczelny Sąd Administracyjny w wyroku z 13.08.2020 r., II FSK 960/18, LEX nr 3084238.

Przedstawiona wyżej analiza prowadzi do wniosku, że konsumentem jest osoba finansująca z kredytu zakup lokalu mieszkalnego, o którym bank wie, że nie będzie służył do zaspokajania potrzeb mieszkaniowych

⁵⁶ Wyrok SA w Warszawie z 2.09.2010 r., I ACa 514/10, LEX nr 1120143.

klienta. Podobnie konsumentem jest nabywca lokalu użytkowego, jeżeli lokal nie ma służyć prowadzeniu działalności gospodarczej przez klienta. W każdym wypadku kryterium zakwalifikowania umowy kredytowej do obrotu konsumenckiego jest wyłącznie związek umowy z działalnością gospodarczą klienta. Jeżeli więc nabywca lokalu użytkowego nie zamierza używać go w celu prowadzenia własnej działalności gospodarczej, a jedynie chce go wynająć i nie prowadzi działalności gospodarczej w zakresie najmu lokali, to w relacji z bankiem klient taki jest konsumentem.

3.4. Nierejestrowanie działalności gospodarczej

O kwalifikacji umowy kredytowej jako umowy konsumenckiej może przesądzić brak rejestracji klienta banku jako przedsiębiorcy w ewidencji działalności gospodarczej w ogóle lub w zakresie odpowiadającym gospodarce nieruchomościami⁵⁷.

Jak wskazał TS w wyroku z 4.10.2018 r., C-105/17, *Komisja za zashtita na potrebitelite v. Evelina Kamenova*, EU:C:2018:808⁵⁸, ustalając status klienta jako konsumenta, sąd odsyłający powinien przeanalizować m.in., czy sprzedawca posiada status prawny, który pozwala mu na prowadzenie działalności handlowej, i w jakim stopniu sprzedaż online jest połączona z działalnością handlową sprzedawcy, a więc w szczególności czy sprzedawca jest podatnikiem VAT. Decydujące kryterium braku wpisu do ewidencji działalności gospodarczej jako przesądzające o statusie konsumenckim klienta jest tłumaczone przez TS **pewnością obrotu prawnego**. Jest to też **zgodne z doświadczeniem życiowym**. **Banki, udzielając kredytów gospodarczych, żądają okazania m.in. dowodów zarejestrowania działalności gospodarczej**. Gdyby nawet przyjąć, że kredyt był zaciągnięty na rozpoczęcie działalności gospodarczej przed jej zarejestrowaniem, to pomijając bardzo małe prawdopodobieństwo wystąpienia takiego zdarzenia, należałoby się spodziewać, że bank wy-

⁵⁷ Zob. teza wyroku TS z 10.12.2020 r., C-774/19, A.B. i B.B. v. Personal Exchange International Limited, EU:C:2020:1015; w konsekwencji, błędny jest odmienny pogląd wyrażony w wyroku SN z 18.09.2019 r., IV CSK 334/18, OSNC 2020/6, poz. 52.

⁵⁸ Pkt 38.

znaczy termin rejestracji działalności gospodarczej i skutecznie zażąda okazania wypisu z ewidencji w określonym terminie.

Brak rejestracji działalności gospodarczej przesądza więc o tym, że mamy w umowie do czynienia z konsumentem, podczas gdy dokonanie rejestracji nie oznacza automatycznie, że chodzi w tym wypadku o przedsiębiorcę.

3.5. Zmiany przeznaczenia kredytowanej nieruchomości w toku wykonywania umowy kredytowej

Badanie przez sąd nieuczciwego charakteru warunków umownych następuje według stanu na moment zawarcia umowy (art. 4 ust. 1 dyrektywy 93/13, art. 385² k.c.)⁵⁹. Dotyczy to również badania statusu konsumenta. Z tego względu wszelkie zmiany w sposobie używania kredytowanej nieruchomości, w tym jej wynajęcie, wprowadzenie do ewidencji środków trwałych czy zbycie, nie mają znaczenia dla oceny skuteczności umowy, chyba że w procesie zostanie wykazane, że taka zmiana była zakładana przez strony umowy kredytowej w momencie jej zawarcia.

3.6. Cel mieszany

Cel mieszany, pojawiający się w przypadku objęcia jedną umową kredytową wielu celów kredytu, należy odróżnić od opisanego wyżej użytku mieszanego, w którym jeden cel kredytu jest związany jednocześnie z działalnością gospodarczą (w ujęciu art. 22¹ k.c. – bezpośrednio) i z za-

⁵⁹ Zob. np. postanowienie TS z 11.06.2015 r., C-602/13, Banco Bilbao Vizcaya Argentaria, SA v. Fernando Quintano Ujeta i María Isabel Sánchez García, EU:C:2015:397, pkt 2 sentencji oraz pkt 50 i 54; wyrok TS z 26.01.2017 r., C-421/14, Banco Primus SA v. Jesús Gutiérrez García, EU:C:2017:60, pkt 73–74; uchwała SN (7) z 20.06.2018 r., III CZP 29/17, OSNC 2019/1, poz. 2; wyrok SN z 9.05.2019 r., I CSK 242/18, LEX nr 2690299.

spokajaniem potrzeb osobistych (w ujęciu art. 22¹ k.c. – jest niezwiązany lub związany pośrednio z działalnością gospodarczą).

Jeżeli umowa kredytu ma charakter mieszany, tzn. wykazuje cel mieszany kredytu: konsumencko-gospodarczy, to w przypadku gdy po stronie kredytobiorcy występuje jedna osoba, decydujące jest w zasadzie kryterium ilościowe⁶⁰. **Jeżeli w przeważającej mierze (ze względu na parytet wykorzystanych kwot, motywację stron itp.) kredyt ma określony charakter (konsumencki albo gospodarczy), to cała umowa powinna być traktowana jako „konsumencka” albo „gospodarcza”.** Nie jest możliwe rozbijanie konsensu na część konsumencką i gospodarczą odpowiednio do wyodrębnionych celów kredytowania.

Jeżeli umowa ma charakter mieszany, a **kredytobiorców jest więcej niż jeden, to wystarczy, że jeden z nich zaciągnął kredyt w celu niezwiązanym bezpośrednio z prowadzeniem własnej działalności gospodarczej**, żeby cały kredyt traktować jako konsumencki. W takiej sytuacji bowiem konsumencki cel części kredytowania przesądza o objęciu wszystkich klientów w całości ochroną przewidzianą w dyrektywie 93/13⁶¹.

Powoływany często dla rozwiązania problemu użytku mieszanego wyrok TS w sprawie C-464/01, Johann Gruber v. Bay Wa AG⁶², nie jest miarodajny. Wyrok ten zapadł na tle Konwencji z 27.09.1968 r. o jurysdykcji i wykonywaniu orzeczeń sądowych w sprawach cywilnych i handlowych⁶³. Zgodnie z tezą 1 tego wyroku umowa ma charakter gospodarczy, nawet jeżeli cel konsumencki ma charakter dominujący, chyba że cel gospodarczy odgrywa nikłą rolę (według tezy 2 – nieznaczną

⁶⁰ Zob. wyrok TS z 8.06.2023 r., C-570/21, I.S. i K.S. v. YYY. S.A., EU:C:2023:456, LEX nr 3566605, teza oraz opinia Rzecznika Generalnego TS w tej sprawie, EU:C:2022:1002, pkt 86.

⁶¹ Wyrok TS z 8.06.2023 r., C-570/21, I.S. i K.S. v. YYY. S.A., teza oraz opinia Rzecznika Generalnego TS w tej sprawie, pkt 86.

⁶² Wyrok TS z 20.01.2005 r., C-464/01, Johann Gruber v. Bay Wa AG., EU:C:2005:32. Zob. też wyrok TS z 8.06.2023 r., C-570/21, I.S. i K.S. v. YYY. S.A., pkt 51, oraz opinia Rzecznika Generalnego TS w tej sprawie, pkt 63–64.

⁶³ Dz.Urz. WE C 59 z 1979 r., s. 3.

rolę). Motywy tego wyroku tłumaczą to stanowisko, które jest niezwykle restrykcyjne, jeżeli chodzi o ochronę praw konsumenta, której wysoki poziom gwarantuje art. 38 KPP UE.

Z pkt 31 i 32 wyroku wynika, że wykładnia przepisów Konwencji ma charakter autonomiczny, gdyż ma ona charakter kolizyjny i organizacyjny, a co za tym idzie, jej postanowienia powinny być co do zasady wykładane literalnie i ściśle. Dotyczy to w szczególności pojęcia konsumenta w rozumieniu art. 13–15 Konwencji, które mają charakter wyjątków, tym bardziej wykładanych ściśle⁶⁴.

Z pkt 43 wyroku wynika, że art. 13 Konwencji zakłada brak jakiegokolwiek związku z działalnością gospodarczą spornej umowy, a taka zawężająca wykładnia pojęcia konsumenta jest uzasadniona wyjątkowym charakterem tego przepisu w relacji do ogólnej normy art. 2 ust. 1 Konwencji, przewidującej pozowanie w miejscu zamieszkania powoda.

Z pkt 46 wyroku wynika zaś, że to na osobie powołującej się na status konsumenta spoczywa ciężar udowodnienia faktów to potwierdzających. Motyw ten jest jednak nieaktualny na gruncie dyrektywy 93/13, gdzie obowiązuje zasada działania sądu z urzędu, również w zakresie ustalania statusu konsumenta, jak wskazano w tezie wyroku TS w sprawie C-497/13, *Froukje Faber v. Autobedrijf Hazet Ochten BV*⁶⁵.

Motywy, które legły u podstaw wyroku w sprawie C-464/01, *Johann Gruber v. Bay Wa AG*, nie wpisują się w ochronę konsumenta przed nieuczciwymi warunkami umownymi, wynikającą z motywów dyrektywy 93/13, która stanowi fundament, na której budowany jest rynek

⁶⁴ Zob. też powołane tam orzecznictwo TS, w szczególności wyroki: z 21.06.1978 r., 150/77, *Bertrand v. Paul Ott KG*, EU:C:1978:137, pkt 14–16; z 19.01.1993 r., C-89/91, *Shearson Lehman Hutton Inc. v. TVB Treuhandgesellschaft für Vermögensverwaltung und Beteiligungen mbH*, EU:C:1993:15, pkt 13; z 3.07.1997 r., C-269/95, *Francesco Benincasa v. Dentalkit Srl*, EU:C:1997:337, pkt 12; z 27.04.1999 r., C-99/96, *Hans-Hermann Mietz v. Intership Yachting Sneek BV*, EU:C:1999:202, pkt 26; z 11.07.2002 r., C-96/00, *Rudolf Gabriel*, EU:C:2002:436, pkt 37.

⁶⁵ Wyrok TS z 4.06.2015 r., C-497/13, *Froukje Faber v. Autobedrijf Hazet Ochten BV*, EU:C:2015:357, teza 1 i pkt 46–48.

wewnętrzny Unii (zob. motyw 1 preambuły dyrektywy). Z kolei z motywu 6 preambuły wynika konieczność eliminowania nieuczciwych warunków z umów konsumenckich celem ułatwienia ustanawiania rynku wewnętrznego. Utrzymywanie w mocy umowy w części niewątpliwie konsumenckiej, która jest dotknięta dowolnością, nie służy tworzeniu rynku wewnętrznego.

Z motywu 11 preambuły wynika, że konsument musi otrzymać taką samą ochronę, niezależnie od tego, czy postanowienia umowy zostały zawarte w jednym, czy kilku dokumentach. Odmowa ochrony konsumenckiej powodowi, która by mu przysługiwała w pozostałym zakresie, gdyby wydzielił finansowanie „niekonsumenckie” do innej umowy, a nawet gdyby to finansowanie zawarł w aneksie do pierwotnej umowy, razi arbitralnością.

Z motywu 16 preambuły wynika, że ochrona konsumenta jest uzasadniona m.in. dysproporcją siły przetargowej stron. Należy przypomnieć, że ochrona klienta na rynku finansowym jest rozwijana nawet w zakresie obrotu gospodarczego.

Zgodnie z pkt 17 preambuły definicja konsumenta powinna obejmować też umowy o podwójnym charakterze, gdy umowa zawierana jest w celach, które częściowo są związane z działalnością handlową danej osoby, a częściowo nie są związane, a cel handlowy jest do tego stopnia ograniczony, że nie jest dominujący w ogólnym kontekście umowy⁶⁶. Wprawdzie dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/83/UE z 25.10.2011 r. w sprawie praw konsumentów, zmieniająca dyrektywę Rady 93/13/EWG i dyrektywę 1999/44/WE Parlamentu Europejskiego i Rady oraz uchylająca dyrektywę Rady 85/577/EWG i dyrektywę 97/7/WE Parlamentu Europejskiego i Rady⁶⁷ dotyczy umów zawartych po 13.06.2014 r., to jednak w kwestiach wprost niewysłowionych w dyrek-

⁶⁶ Por. K. Górski, *Standard ochrony praw konsumenta w prawie procesowym w świetle orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości* [w:] *Kredyty powiązane z walutą obcą. Aspekty materialnoprawne i procesowe. Komentarz praktyczny*, red. T. Szanciło Warszawa 2022, s. 115.

⁶⁷ Dz.Urz. UE L 304, s. 64, ze zm.

tywie 93/13 należy przyjmować spójność dorobku wspólnotowego w zakresie praw fundamentalnych, takich jak prawa konsumenta objęte m.in. art. 38 KPP UE, tym bardziej że jak wyżej wskazano, wyrok w sprawie C-464/01, Johann Gruber v. Bay Wa AG, zapadł na kanwie przepisów prawa formalnego, a nie regulujących ochronę praw konsumenta⁶⁸.

4. Pozycja prawna kredytobiorcy-konsumenta – wzmianka

W przypadku zastosowania przez przedsiębiorcę (bank) nieuczciwego warunku w umowie z konsumentem warunek ten nie obowiązuje, a umowa w pozostałym zakresie może obowiązywać, jeżeli jej wykonywanie bez nieuczciwego, wadliwego i bezskutecznego warunku jest możliwe. Sąd Najwyższy przesądził w uchwale z 28.04.2022 r., III CZP 40/22, OSNC 2022/11, poz. 109, że sankcję należy tu wywieść z art. 385¹ § 2 k.c. w zw. z art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13, a nie z art. 58 k.c. Analiza charakteru sankcji wykracza poza ramy tego opracowania.

5. Pozycja prawna kredytobiorcy-przedsiębiorcy – wzmianka

Pozycja prawna klienta banku jako przedsiębiorcy wykazuje zarówno znaczące podobieństwa, jak i istotne różnice wobec pozycji prawnej konsumenta *vis à vis* banku. Podobieństw można się doszukać w generalnie negatywnej ocenie przez prawodawcę umów, w których wysokość świadczenia strony ma być ustalana przez drugą stronę, a także umów, w których ryzyko notowań rynkowych (ryzyko walutowe, ryzyko stopy procentowej itp.) jest przerzucane przez instytucję kredytową na jej klienta. Różnice występują w podstawach prawnych powyższych ocen i w sankcjach prawnych, a dokładnie – w podstawach prawnych sankcji.

⁶⁸ Zob. M. Korpalski [w:] J. Czabański, T. Konieczny, M. Korpalski, *Przewodnik...*, s. 13–18; wyrok TS z 8.06.2023 r., C-570/21, I.S. i K.S. v. YYY. S.A., pkt 40–47.